

“ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА” І “ЕТИКА” В ШКОЛІ: PRO I CONTRA

Динаміка розвитку сучасного світу надзвичайно загострила справу виховання та формування світоглядних засад підростаючого покоління. Криза техногенної цивілізації, новітні виклики часу змушують освітян продукувати оптимальні механізми впливу на процес духовного становлення молоді. Християнська традиція і мораль – це фундамент сучасної цивілізації та системи загальнолюдських морально-етичних цінностей. Сьогодні українське суспільство, позбавлене у свій час можливості дати своїм дітям морально-духовну основу, потребує повернення до джерел – виховання молоді на засадах християнської моралі. Запровадження християнських цінностей у навчально-виховний процес є реальною альтернативою бездуховності, моральній кризі, псевдоцінностям сучасної масової культури.

Ще з початку 1990-х років у загальноосвітніх навчальних закладах Львівщини викладається предмет “Християнська етика”. Ця дисципліна тут є обов’язковою і викладається за рахунок варіативної частини базового навчального плану).

Апробована з 1997 р. і перевидана в 2004 р. програма “Християнська етика” засвідчила свою ефективність та дієвість в системі виховання шкільної молоді на засадах християнської моралі, патріотизму, а також у формуванні її активної життєвої та громадянської позиції. Програма затверджена управліннями освіти Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської областей (з 1999 р. предмет “Християнська етика” викладається і у школах Рівненщини). Вона також схвалена владиками усіх традиційних християнських Церков Західного регіону як документ, що носить екуменічний характер і є адаптований до багатоконфесійності та національних традицій українського суспільства.

Нові політичні та соціальні реалії нашого буття виразно викреслюють пріоритети духовності та віри. Про це у своїх виступах неодноразово заявляли вищі державні чинники. Відтак справа викладання християнської етики у загальноосвітніх навчальних закладах видається нам вкрай необхідною. Важливо ввести цей предмет у інваріантну частину навчальних планів Міністерства освіти і науки України. Зрозуміло, що Україна – поліконфесійна держава і у цьому контексті можливим є закид про необхідність рівних можливостей викладання предмету такого профілю для різних конфесій. З цього приводу варто

значити, що християнська етика як навчальний предмет не має жодних гравітацій до якогось одного з християнських віровизнань, а тому є оптимальним та толерантним для викладання і сприйняття учнями різних християнських віросповідань. Такий екуменічний характер засвідчений багаторічною практикою викладання. Стосовно ж права виховання учнівської молоді на засадах релігійних цінностей нехристиянських віровизнань, то, очевидно, воно може здійснюватися у форматі варіативної частини навчальних планів МОНУ та в рамках системи спеціальних навчальних закладів відповідного профілю. Переконані, що домінуюча частка християнської традиції в Україні є поважним аргументом для ознайомлення з її аксіологічними основами для всіх, хто живе у цій країні, поважає її народ, його духовну культуру та звичаєвість.

Варто вітати появу альтернативних програм різних предметів. Однак викликає певне занепокоєння нова програма “Етика” для учнів 5-6 класів загальноосвітніх шкіл. Її важко сприйняти як альтернативу програмі з християнської етики. Однак вважаємо доцільним здійснити невеликий компаративістичний аналіз обох програм з метою виявлення як недоліків, так і позитивів кожної з них.

Аналіз преамбульної частини програм свідчить як про певні спільності, так і про неспівпадіння фундаментальних та методологічних основ пропонованих курсів. Метою курсу “Етика” проголошуються “знання, зреалізовані у відносинах до інших людей, суспільства і природи”, а також “формування моральних цінностей та орієнтирів, культури поведінки”. Метою ж вивчення християнської етики виступає ознайомлення учнів з основами християнських цінностей, засвоєння ними християнських морально-етичних норм поведінки, формування “християнського світогляду цілісної духовно зрілої особи”.

Для реалізації поставленої мети програма “Етика” передбачає наступні завдання:

- стимулювати пізнавальний інтерес доетичного знання, до основ моральної культури;
- розвивати і синтезувати наявні та отримувані учнями знання про людину та моральні взаємини в суспільстві, про норми моральності, правила культури поведінки;
- удосконалювати уміння моральної самооцінки учнів;
- формування досвіду моральних взаємин з однолітками, батьками, вчителями, знайомими і незнайомими людьми.
- У цьому ж контексті програма “Християнська етика” ставить наступні завдання:
- формувати християнський світогляд;

- допомагати учням пізнавати та приймати морально-етичні вартості як норми власної поведінки;
- сприяти засвоєнню та дотриманню школярами правил етичного спілкування з батьками, вчителями, друзями та старшими;
- допомогти пізнати та засвоїти цінності життя людини: морально-етичні, національні, а також цінності родинного та особистого життя.

Як бачимо, мета та завдання курсів в принципі є ідентичними. Існує лише одна невелика, хоч і вагома відмінність. Програма християнської етики акцентує на фундаментальних основах етики, вказуючи її релігійне підґрунтя, більш чітко і виразно виокремлюючи джерельне походження її основних категорій.

Певні застереження викликає та частина програми “Етика”, в якій йдеться про концепцію побудови програми. В той час як курс християнської етики акцентує у цій частині на принципах формування духовно багатой та моральної особистості, курс етики в якості основної ідеї побудови програми виділяє “відтворення самовизначення особистісного “Я” дитини в розмаїтті стосунків зі світом”. Видається дещо небезпечною “егоїстичність” такої акцентації. Навіть без релігійного окреслення даного блоку проблеми є дещо некоректним з наукової точки зору зведення етичної проблематики лише до рівня “Я-концепції”. Етика, передовсім, не “Я”, а “Я і ще хтось” чи “Ми”. Наукова логіка курсу цим твердженням фактично є спровокована. Дитина не повинна трактувати систему моральних цінностей лише через призму власного “Я”. Воно важливе для усвідомлення власної автентичності, але принципи взаємин і правила поведінки (а це і є предмет етики) не повинні виходити з егоїстичних позицій. Це небезпечно і є прямим запереченням вище перелічених мети і завдань курсу.

Оскільки програма “Етика” розрахована на вивчення лише у 5-6 класах, то вважаємо за доцільне порівнювати її наповнення із відповідними класами курсу “Християнська етика”, розрахованого, як відомо на 1-11 класи загальноосвітньої школи.

Матеріалу програми “Етика” 5 класу відповідає наповнення матеріалу програми “Християнська етика” 9 класу. Проблематика наповнення є паритетною, з відповідною адаптацією до рівня відповідно 5 та старших класів загальноосвітньої школи. Синхронно програми розглядають проблеми добра і зла, добродійності, етикету тощо. Звертає увагу на себе рубрика програми “Етика” 5 класу під назвою “Людина є те,

що вона робить”. Залишимо філологам стилістичну її редакцію. Звернемо увагу на сенс рубрики. Людина є те, що вона робить. Але ж де тоді критерії людяності, якихось моральних норм, чіткість їх розуміння? Людина трактується як самочинний творець цінностей, який пристосовує їх формат відповідно до певних життєвих ситуацій.

Принципові застереження викликає блок матеріалу програми “Етика”, присвячений з’ясуванню місця людини у світі, усвідомленню власної ідентичності, самооцінки, взаємин із рідними, друзями, колективом тощо. Його наповнення цілком вивірене, адаптоване до дитячого сприйняття. Однак доволі некоректним є його рубрикування – “Світ починається з мене”. Уявімо собі дитину, виховану на такій тезі. З “мене”, очевидно розпочинається комунікація з світом, його пізнання та “освоєння”. Однак світ не починається з дитини. Їй важко навіть усвідомити логіку такої тези, а вчителю, особливо недосвідченому, надзвичайно легко сформулювати у дитини егоцентричний комплекс. Відповідний блок матеріалу у програмі “Християнська етика” рубрикований набагато нейтральніше та коректніше – “Людина у світі”. Він передбачає з’ясування аналогічних проблем, однак позбавлений “егоїстичної” окресленості та суб’єктивного гіперакцетування на власній самоцінності дитини.

Програма “Етика” 5 класу дублює матеріал рубрики “Світ починається з мене” у рубриці “Я серед людей”. Якщо у першому блоці йдеться про взаємини у колективі (“цікавим” є твердження, що “колектив починається з мене”), то видається, що цей матеріал органічно вписувався би у блок “Я серед людей”. Проблемно скомпоновано логіку останнього блоку програми “Етика” 5 класу “У людині все повинно бути прекрасним”. У ньому чомусь окреслюється коло питань, присвячених проблемі комунікації між людьми, відтак, більше наближених до формату блоку “Я серед людей”.

Відповідний матеріал у програмі “Християнська етика” вигідно відрізняється не лише акцентуванням на системі християнських цінностей у контексті відповідних етичних проблем, а також орієнтацією на систему національно-патріотичного виховання (програма “Етика” згадує лише про етикетні норми в культурі українського народу – це чи не єдина національна акцентація у наповненні матеріалу програми 5 класу).

Програма етики 6 класу вражає відсутністю чіткої композиційної схеми, часто дублює, вже на ускладненому рівні матеріал програми 5 класу. Блок матеріалу, присвяченого моральним цінностям апелює до “загальнолюдських цінностей”, до авторитету Сухомлинського, однак

жодним словом не згадується про авторитет моральних цінностей християнства, не аналізується релігійне походження, природа моральних норм. Проблематика свободи та вибору людини без жодних змістових мотивацій нарікається рубрикою “люди і ляльки” (окрім “публіцистичної” артикуляції та “гучно красивої” назви не бачимо в такій рубриці жодної логіки). У той самий час програма “Християнської етики” (4,5,9 клас) бодай чітко класифікує моральні чесноти, дефініює їх, дає дітям чітке розуміння їх суті, вказує на потребу їх практичної реалізації. Вона позбавлена риторичних запитань на кшталт “Які вони, невдахи?”, “Чи має добро кулаки?”, “Нахабство – друге щастя?” тощо. Видається, що вони провокують у дитини відчуття моральної двозначності, не дають категоричної, чіткої відповіді на фундаментальні питання моральної тематики. Неприпустимим є поділ людей на “щасливців” і “невдах” (програма “Етика”, 6 клас). У решті, програма “Етики” 6 класу розглядає, як і програма “Християнська етика” такі моральні чесноти як справедливість, добро, зло, любов, відповідальність, честь та гідність. В контексті розгляду категорії любові видається зовсім недоречним окреслення гендерної проблематики (тематика “безпечного сексу” для дітей у 6 класі видається нам дещо невчасною і неадаптованою до рівня сприйняття цією віковою групою; дивує також така частина наповнення програми як “кохання і безкультур’я в статевих стосунках” — виявляється антиподом кохання є безкультур’я?!).

Рубрика програми “Етика” 6 класу “Жити в суспільстві” сутнісно дублює відповідну рубрику програми 5 класу “Я серед людей”. Аморфним видається трактування поняття “гуманістичної етики”. Якщо вона полягає у вмінні “самостійно визначати Добро і Зло”, то невідомо, чи така моральна система є потрібна громадянському суспільству.

Врешті, програма 6 класу звертається до проблеми віри і релігії в житті людини, однак у ній жодним словом не згадується про християнську моральну традицію, її цінності. Така ігноративна практика жодним чином не свідчить про надконфесійність чи коректність програми, вказує лише на небажання авторів віддати належне величезній моральній традиції християнства.

Блок проблем програми “Етика” 6 класу, присвячений етиці та суспільній етиці відповідає аналогічному матеріалу програми “Християнська етика” 8 та 10 класу.

На загал програма етики для 5-6 класів загальноосвітніх навчальних закладів є цікавою та потрібною дітям. Однак деякі недоречності та некоректні моменти видаються не просто проблемними фрагментами, а доволі небезпечними ідейними конструкціями, наявність

яких у програмі робить її, на нашу думку, небажаною для викладання у школах.

Гузенко Л.

БОЛЬШАЯ ПЕРЕМЕНА: ЧТО ДЕЛАТЬ И С ЧЕГО НАЧАТЬ?

Возможно, пришло то время на Украине, когда «педагогика, ставящая человека в центр всего, ныне безнадежно устарела» (А.Кордье). Возможно, пора помочь войти в школы трехмерному миру, где всеми вещами правит Бог и где Он определяет «меня», «тебя», «нас», «их».

Посланный нам Богом Президент поставил своей целью сделать перемену в философии школы на Украине. Получается, В.А Ющенко. имеет в своем сердце поставить перед украинским образованием ещё одну цель: дать нашим ученикам знания, необходимые для вечности. Станет ли осуществление этой цели **большой переменной**, глубокой и основательной? Это зависит от нас - учителей-практиков, методистов, теоретиков, экспериментаторов, академиков и чиновников, всех, кого Бог призвал служить на ниве образования, «сеять разумное, доброе, вечное».

Мысли о том, что нашей украинской школе нужна **перемена**, вдохновили меня, учителя-методиста, открыть в 1999 году в г. Кременчуге Полтавской области частную школу «Логос». Мы объявили миссию школы: воспитание благочестивого поколения, формирование христианского мировоззрения и формирование родительской ответственности за воспитание детей перед Богом и государством. Конечно, нас объявили религиозной школой и всячески препятствовали нашему открытию, работе и признанию в городе, в обществе. По городу ползли слухи о том, что в школе только молятся и не дают крепких и прочных знаний, что, вместо базовых предметов, преподаются подпольно религиозные спецкурсы. Наш маленький педагогический коллектив стоически переносил внешние нападения и атаки, но не это было главной разрушительной силой и основным препятствием на пути роста и становления школы. Хочу здесь поделиться некоторыми выводами как директор, учредитель и просто учитель во время новаторской работы школы. Думаю, это будет интересно для благих намерений. Пусть этот опыт не был успешным (по финансовым причинам в 2004 году школа была закрыта), но любой жизненный опыт имеет ценность, а главное,